

Rola bibliotek w przyciąganiu turystów i kształtowaniu wizerunku miejscowości

WPROWADZENIE

Czy to możliwe, aby biblioteki przyciągały turystów? W przeciwieństwie do muzeów oraz placówek prowadzących działalność sceniczną i muzyczną nie należą do oczywistych atrakcji turystycznych związanych z sektorem kultury. Tym bardziej podejmiemy w tym artykule próbę ukazania dotychczas nie w pełni odkrytego potencjału bibliotek do przyciągania przybyszów spoza grona stałych użytkowników i mieszkańców najbliższych okolic. Przyjrzymy się bibliotekom z kilku perspektyw. Najpierw zwrócimy uwagę na ich wpływ na postrzeganie danej miejscowości oraz współtworzenie jej wizerunku, a dalej skupimy się na możliwościach pełnienia przez nie roli atrakcji turystycznych oraz wielofunkcyjnych instytucji kultury. Nasze refleksje poprzedzimy prezentacją podstawowych informacji na temat Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 oraz wybranych rezultatów jego ewaluacji. To dzięki środkom finansowym z tego programu możliwe jest unowocześnianie polskich bibliotek oraz wzbogacanie ich oferty, co zwiększa siłę przyciągania odwiedzających.

W naszym odczuciu wielkoskalowy lub jakkolwiek zauważalny ruch turystyczny dotyczy w największej mierze bibliotek posiadających unikalny księgozbiór, a także mieszczących się w okazałych gmachach zabytkowych lub nowoczesnych budynkach o oryginalnych bryłach zaprojektowanych przez wybitnych architektów światowej sławy. Ale na tym nie koniec. Niewielka biblioteka zlokalizowana w przeciętnym, niewyróżniającym się obiekcie oraz mająca dotychczas raczej oddziaływanie lokalne również ma szansę na pozyskanie nowych użytkowników nie tylko spośród mieszkańców okolic, ale także gości z oddalonych miejscowości.

NARODOWY PROGRAM ROZWOJU CZYTELNICTWA 2.0 NA LATA 2021-2025

Tę szansę polskim bibliotekom publicznym daje w pewnym stopniu Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025 koordynowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który angażuje liczne biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne z całej Polski. Zgodnie z celem programu środki finansowe w wysokości ponad miliarda złotych przeznaczane są nie tylko na różne formy wsparcia i promocji czytelnictwa oraz kształtowanie postaw proczytelniczych, ale także modernizację infrastruktury bibliotecznej, wzbogacanie księgozbioru bibliotek oraz wzmacnianie ich roli jako ośrodków życia społecznego i centrów dostępu do wiedzy i kultury.

NPRCz 2.0 składa się z czterech priorytetowych obszarów wsparcia. Zarządzane są one przez Bibliotekę Narodową (Priorytet 1), Instytut Książki (Priorytet 2), Ministerstwo Edukacji i Nauki (Priorytet 3) oraz Narodowe Centrum Kultury (Priorytet 4). Beneficjenci programu mają możliwość wnioskowania o środki na różnego rodzaju działania i inwestycje, w tym m.in. zakup nowości wydawniczych i elementów wyposażenia, organizację wydarzeń oraz poprawę warunków lokalowych. Uczestnictwo w NPRCz 2.0 przynosi realne zmiany zwiększające atrakcyjność bibliotek. Dzięki temu przestają być miejscami

skromnie zaopatrzonymi i kojarzącymi się najbardziej z nauką. Stają się natomiast coraz atrakcyjniejsze zarówno wizualnie, jak i pod względem oferty. Nowoczesne wnętrza i wyposażenie (także cyfrowe), interesujące wydarzenia oraz nowości, w tym bestsellery wydawnicze wpisujące się w aktualne trendy literackie, sprawiają, że biblioteki w świadomości coraz szerszego grona osób mogą funkcjonować jako przyjazne miejsca spędzania wolnego czasu, gdzie każdy znajdzie coś dla siebie. Jednym z kryteriów uczestnictwa w programie (w ramach Priorytetu 1) jest działanie bibliotek w soboty, a więc w przypadku znacznej części społeczeństwa w dni wolne od pracy i nauki. Kontakt z kulturą zachodzi co do zasady właśnie w czasie wolnym. To jest poniekąd warunek istnienia kultury, dlatego tak ważny jest sposób organizacji czasu pracy bibliotek.

EWALUACJA NARODOWEGO PROGRAMU ROZWOJU CZYTELNICTWA 2.0

Jak pokazują wyniki badania ewaluacyjnego podsumowującego pierwszy rok wdrażania NPRCz 2.0, wnioskowanie o środki na rozwój bibliotek nie jest skomplikowane. W kontekście głównego tematu tego artykułu, szczególnie istotne wydają się odpowiedzi pochodzące z ankiet przeprowadzonych w bibliotekach publicznych, czyli wśród beneficjentów Priorytetów 1, 2 i 4 (Priorytet 3 dotyczy bibliotek w placówkach edukacyjnych). W przypadku Priorytetu 1 (ukierunkowanego na poprawę oferty bibliotek) 89% beneficjentów pozytywnie oceniło dostęp do informacji niezbędnych do przygotowania wniosku. Beneficjenci priorytetu 2 (inwestycje w infrastrukturę bibliotek) wysoko ocenili wygodę korzystania z generatora wniosków, gdyż średnia wystawionych ocen w skali od 1 do 5 wyniosła 4,7. Ponadto 95% beneficjentów Priorytetu 4 (służącego m.in. podnoszeniu kompetencji pracowników i rozwijaniu funkcjonalności bibliotek jako instytucji działających na rzecz integracji społecznej) nie miało trudności ze zrozumieniem dokumentacji konkursowej. Zdecydowana większość beneficjentów deklaruje więc, że złożenie wniosku o środki z NPRCz 2.0 nie stanowiło dla nich trudności. Raport z ewaluacji NPRCz 2.0 przyniósł znacznie więcej cennych informacji pokazujących, że program spełnia swoją rolę i jest potrzebną inicjatywą. Dotychczas powstałe raporty ewaluacyjne oraz inne analizy znajdują się na stronie internetowej www.nprcz.pl.

BIBLIOTEKA ELEMENTEM WIZERUNKU MIEJSCOWOŚCI

Wizerunek miejscowości jest dość złożonym zagadnieniem, dlatego przywołamy tutaj tylko jedną prostą definicję: „wizerunek jest tym, jak otoczenie odbiera miejsce” (Kobylińska 2011, s. 65). Zastanówmy się, w jaki sposób biblioteki mogą wpływać na postrzeganie danych miejscowości. Zdarza się, że budynek biblioteki staje się na tyle istotnym elementem krajobrazu, że zaczyna odgrywać szczególną rolę również w ogólnym wizerunku miejscowości. Tak stało się chociażby w Kopenhadze, gdzie pod koniec lat 90. XX wieku na terenach portowych ukończono budowę nowego gmachu Biblioteki Królewskiej. Nazywany jest Czarnym Diamentem ze względu na sześcienny kształt oraz elewację z lśniącego czarnego granitu i szkła. Bryła budynku odbija się w tafli wody w kanale, zaś w połyskujących ścianach obiektu odbija się woda, co daje niesamowity efekt zarówno w ciągu dnia, jak i wieczorem.

W Polsce również mamy nowoczesne biblioteki, które określić można mianem architektonicznych ikon miejscowości bądź regionów. Jako przykład podamy niewielką Gminną Bibliotekę Publiczną w Czarnym Borze na Dolnym Śląsku. Nowoczesny budynek z betonu, drewna i szkła z nietuzinkowym detalem w dachu nawiązującym kształtem do pobliskich gór pozytywnie wyróżnia się na tle miejscowej zabudowy. Co więcej, obiekt funkcjonuje też jako centrum kultury z salą widowiskową i rozbudowaną ofertą spędzania czasu wolnego. Bardzo ciekawy pod względem architektonicznym jest również dwudzielny

budynek Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu. Jedna część posiada zdobny front XIX-wiecznej kamienicy, a druga prezentuje mniej tradycyjny porządek architektoniczny, dzięki licznym przeszkleniom oraz dwóm ścianom ozdobionym fragmentami utworów literackich (Springer 2016). Obiekt zlokalizowany jest na obrzeżach Starego Miasta, przez co może szczególnie oddziaływać na postrzeganie Opola przez miejscowych i odwiedzających.

Innym przykładem jest Stacja Kultura w Rumi, czyli biblioteka zlokalizowana w hali dworca kolejowego. W tym przypadku obiektu nie rozstawiła spektakularna architektura, ale przede wszystkim nietypowa i ostatecznie bardzo udana przemiana pierwotnej funkcji budynku. Biblioteka ma nowoczesnie urządzone wnętrza i doskonałe położenie pod względem komunikacyjnym. Dzięki bogatej ofercie spotkań i warsztatów stała się tętniącym życiem miejscem spotkań.

BIBLIOTEKI A TURYSTYKA

Jak wspomnieliśmy, biblioteki nie są pierwszymi miejscami, które przychodzą do głowy, gdy myślimy o turystyce. Tymczasem badacze wzmiankują je zarówno jako elementy zagospodarowania turystycznego¹, jak i walory lub nawet atrakcje turystyczne. Wspomina o nich m.in. J. Płocka (2002), zaliczając je do obiektów paraturystycznych² realizujących różnorodne cele i służących wielu grupom użytkowników, wśród których są też turyści. Z zasobów lokalnych bibliotek korzystać mogą bowiem przyjezdni, chociażby kuracjusze w uzdrowiskach, osoby spędzające urlop w nadmorskich ośrodkach czy turyści wypoczywający w rytmie *slow* w niewielkich miejscowościach. Na biblioteki jako walory lub atrakcje turystyczne zwrócili natomiast uwagę m.in. M. Miedzińska i S. Tanaś (2009). Wyróżnili oni motywy odwiedzania bibliotek przez turystów, a wśród nich „doświadczenie estetyczne, edukację, spotkanie z historią, spotkanie z książką, zainteresowanie architekturą i sztuką, zainteresowanie wybranym zagadnieniem (np. bibliofilstwo³)” (s. 77).

Teraz przyjrzymy się cechom bibliotek, które przyciągają odwiedzających. Podstawową wartością jest rozbudowany i cenny księgozbiór, obejmujący pozycje pochodzące z minionych epok bądź słynne z innego powodu. Istotnym argumentem jest też architektura budynku. Liczne biblioteki na świecie, w tym także w Polsce, mieszczą się w obiektach zabytkowych, jednak równie interesujące są nowopowstające siedziby bibliotek stanowiące niekiedy perełki architektury współczesnej. Analogicznie oprócz wyglądu zewnętrznego przyciągać może także zabytkowy lub nowoczesny wystrój bibliotecznych wnętrz. Obejmuje on niekiedy masywne, drewniane regały sprzed wieków, cenne obrazy, rzeźby czy freski, stare globusy, murale na ścianach, instalacje artystyczne czy wkomponowane elementy roślinności. Ze względu na walory estetyczne wnętrza bibliotek niekiedy odgrywają w filmach rolę tła, co może stanowić dodatkowy magnes przyciągający turystów. Jako przykłady z różnych części świata wymienić można Bibliotekę Publiczną w Nowym Jorku, która pojawiła się w *Śniadaniu u Tiffany'ego*, czy Bibliotekę Trinity College w Dublinie zilustrowaną w *Gwiezdnych Wojnach*. Dodatkowym atutem bibliotek mogą być również ich związki ze znanymi postaciami. Przykładem jest choćby Biblioteka Księżnej Anny Amalii w Weimarze, w której ponad 200 lat temu pracował jako bibliotekarz czołowy niemiecki poeta i dramaturg Johann Wolfgang von Goethe.

¹ Zagospodarowanie turystyczne rozumiemy jako „system połączonych ze sobą funkcjonalnie urządzeń turystycznych i usług, które występują na określonym obszarze, powstały w celu udostępniania turystom walorów przestrzeni geograficznej, i które służą zaspokojeniu szeroko rozumianych potrzeb turystyczno-rekreacyjnych człowieka” (Kowalczyk, Derek 2010, s. 18).

² Obiekty przeznaczone do realizacji potrzeb ogólnospołecznych, z których częściowo lub okresowo korzystają turyści.

³ Zamiatanie do książek przejawiające się głównie zbieraniem ich.

Wartościowa dla turystów jest jednak nie tylko historia, sztuka czy architektura, ale również aktualna oferta wydarzeń. Bardzo często we wnętrzach bibliotecznych odbywają się liczne wystawy, warsztaty i inne wydarzenia, takie jak festiwale literackie czy spotkania autorskie, a nawet cykliczne Noce Bibliotek czy Noce Muzeów. Z powyższych względów biblioteki często wymieniane są w przewodnikach turystycznych, na miejskich portalach turystycznych czy blogach dotyczących turystyki.

Ranga i atrakcyjność niektórych bibliotek sprawia, że „na świecie jest wiele przykładów bibliotek znajdujących się w kanonie turystycznym danego miasta czy regionu” (Miedzińska, Tanaś, s. 76). Do takiego kanonu niewątpliwie należy XVIII-wieczna biblioteka Trinity College w Dublinie, która często wymieniana jest w czołówce najpiękniejszych bibliotek świata. To właśnie ona wraz z ekspozycją Księgi z Kells⁴ stanowi jedną z czołowych atrakcji turystycznych w Irlandii (w 2019 1,1 mln sprzedanych biletów, a w 2022 ponad 835 tys.⁵). Warto wspomnieć również Austriacką Bibliotekę Narodową w Wiedniu, a szczególnie jej najstarszą część z wnętrzem w barokowym stylu (Prunksaal – Sala Państwowa), która jest udostępniona dla zwiedzających. W 2019 roku odwiedziło ją prawie 488 tys. osób, a w 2022 ponad 128 tys.⁶ (Jahresbericht 2019, Jahresbericht 2022). Innym przykładem barokowej biblioteki cieszącej się zainteresowaniem turystów jest Klementinum w czeskiej Pradze (obecnie Biblioteka Narodowa, dawniej obiekt należący do jezuitów). W 2019 roku odnotowano w niej ponad 183 tys. zwiedzających (Návštěvnost turistických cílů 2019).

W Polsce z pewnością warta wspomnienia jest Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Ze względu na oryginalną bryłę architektoniczną, nowoczesne wnętrza, efektowne ogrody na dachu z bujną roślinnością oraz rozpościerającą się stamtąd panoramę stolicy jest miejscem licznie odwiedzanym przez turystów⁷. Znaczenie turystyczne mają także biblioteki zlokalizowane w zespołach pałacowych lub zamkowych. Jako przykład podać można chociażby Łańcut, gdzie oczy turystów zwiedzających zamek cieszy przebudowana na początku XX wieku oficyna biblioteczna⁸. Jako kolejny przykład wykorzystania bibliotek do celów turystycznych wspomnieć można otwarty w 2010 roku szlak cieszyńskich archiwów i bibliotek zabytkowych, który tworzy pięć placówek⁹. Uzupełnieniem szlaku jest przewodnik prezentujący najcenniejsze artefakty poszczególnych obiektów.

Podsumowując wątek turystyczny, warto dodać, że jedną z grup użytkowników, którzy podczas podróży odwiedzają biblioteki są tzw. turyści literaccy. Dla nich szeroko pojęta literatura jest istotnym motywem podejmowania wyjazdów. Sporadycznie można nawet spotkać się z określeniem „turystyka biblioteczna” (ang. *library tourism* lub *bibliotourism*). Jest to forma niszowa, ale w internecie możemy znaleźć nawet oddolnie tworzony przewodnik po bibliotekach na całym świecie (zob. <https://libraryplanet.net>).

ZOSTAŃ TURYSTĄ W BIBLIOTECE

Aby docenić niektóre z wcześniej wymienionych walorów bibliotek niekoniecznie musimy udawać się gdzieś daleko. Możemy bowiem wcielić się w rolę turysty we własnej miejscowości i świeżym

⁴ Jeden bilet obejmuje zarówno wizytę w Starej Bibliotece, jak i ekspozycję Księgi z Kells.

⁵ <https://failteireland.ie/Research-Insights/Activities/visitor-numbers-to-attractions-dashboard.aspx> (data dostępu: 09.12.2023)

⁶ Należy nadmienić, że przez drugie półrocze 2022 roku była ona zamknięta dla zwiedzających ze względu na renowację. Co jednak ciekawe udostępniła wówczas możliwość zwiedzania wewnątrz w formie wirtualnej.

⁷ W równym stopniu doceniają go również mieszkańcy stolicy. W 2023 roku wygrał plebiscyt zorganizowany przez „Gazetę Wyborczą” na współczesną ikonę Warszawy (Wojtczuk 2023).

⁸ <https://geoportal.zamek-lancut.pl/zamek/rzuty-kondygnacji-zamek/zamek-i-pietro/biblioteka/> (data dostępu: 12.12.2023)

⁹ <https://archiwum.cieszyn.pl/?p=articlesShow&iArticle=10646&iCategory=3243> (data dostępu: 12.12.2023)

spojrzeniem obdarzyć najbliższe nam biblioteki. Co prawda nie wszystkie posiadają barokowe wnętrza czy cenne dzieła sztuki, ale każda ma wiele innych atutów do zaoferowania. Przygotowują zróżnicowaną ofertę spędzania wolnego czasu dla przedstawicieli wszystkich pokoleń, co sprzyja integracji mieszkańców. Często znajdują się w nich kawiarnie i strefy wypoczynku. Przykładów wielofunkcyjnych i prężnie działających bibliotek da się wskazać wiele. W tym artykule ograniczymy się tylko do kilku.

Jako pierwszą wspomnieć można Biotekę w Lublinie¹⁰, czyli filię Miejskiej Biblioteki Publicznej zlokalizowaną w dawnej Karczynie Słupskiej. Jej wyróżnikiem jest industrialne wnętrze uzupełnione roślinnością. Na ścianach rośnie chrobotek, a oprócz tego są liczne rośliny doniczkowe. Poza standardową ofertą książek i multimediiów placówka proponuje też materiały kierowane do osób z dysfunkcjami wzroku. Organizowane są tam również rozmaite warsztaty, m.in. plastyczne. Integralną częścią biblioteki jest także przestrzeń dla organizacji wystaw czasowych.

Warto nadmienić, że biblioteki wkraczają coraz częściej w przestrzeń nieoczywiste. Mogą być nimi np. centra handlowe, uchodzące obecnie za wielofunkcyjne obiekty spędzania czasu wolnego. Dla przykładu w 2015 roku w Gliwicach otwarto filię Miejskiej Biblioteki Publicznej w Centrum Handlowym FORUM¹¹. Dla niektórych może to być zderzenie sfery *sacrum* i *profanum*, jednak takie rozwiązanie wydaje się być bardzo praktyczne i przyszłościowe. W Biblioforum użytkownicy mogą nie tylko wypożyczyć książki, komiksy, czytniki e-booków, ale także skorzystać z gier planszowych, komputerów czy konsoli do gier¹². Organizowane są tam różnorodne wydarzenia. Oprócz spotkań autorskich czy klubów dyskusyjnych odbywa się także np. czytanie dla najmłodszych połączone z ilustrowaniem przeczytanych opowieści. Atutem placówki zlokalizowanej w galerii handlowej są też długie godziny otwarcia. Podobnie zlokalizowana jest Sopoteka czyli jedna z filii Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sopocie. Mieści się w kompleksie Sopot Centrum znajdującym się tuż przy dworcu kolejowym¹³. Jest to nowoczesna przestrzeń, gdzie organizowane są m.in. wystawy, warsztaty czy spotkania autorskie. Biblioteka niejako wychodzi z wydarzeniami także poza swoje mury, proponując czytelnikom tematyczne spacerunki czy gry miejskie. Określana bywa mianem galerii kultury multimedialnej, ponieważ oprócz książek oferuje audiobooki, płyty CD i winylowe, gry planszowe oraz gry na konsole. Interesującym i wyróżniającym elementem aranżacji przestrzeni tej biblioteki są miejsca do pracy i wypoczynku stylizowane na kosze plażowe.

PODSUMOWANIE

Biblioteki mają większe znaczenie dla wizerunku miejscowości oraz turystyki niż mogłoby się wydawać. Naturalnie w najbardziej oczywisty sposób dotyczy to bibliotek o unikalnym księgozborze lub funkcjonujących w oryginalnych obiektach architektonicznych – zarówno zabytkowych, jak i nowoczesnych. Ponadto te generujące największy ruch turystyczny zwykle zlokalizowane są w popularnych wielkomiejskich ośrodkach turystycznych. W tym artykule chcieliśmy podkreślić, że potencjał do przyciągania turystów mają również mniej okazałe, kameralne biblioteki w miejscowościach wszelkich rozmiarów. Niewątpliwą wartością stanowi w tym kontekście księgozbiór oraz standard pomieszczeń, ale bardziej kluczowa jest urozmaicona oferta wydarzeń, np. spotkań autorskich, warsztatów, festiwali czy też wydarzeń edukacyjno-artystycznych promujących

¹⁰ <https://mbp.lublin.pl/archiwum/594-bioteka-juz-otwarta> (data dostępu: 11.12.2023)

¹¹ Nie jest to przykład odosobniony. Biblioteki lub punkty biblioteczne w obiektach handlowych funkcjonują także m.in. w Warszawie, Gdańsku czy Łodzi.

¹² <https://biblioteka.gliwice.pl/filia/biblioforum/> (data dostępu: 11.12.2023)

¹³ Nadmienić można, że Sopot Centrum nie jest typowym centrum handlowym. W porównaniu do liczby sklepów widać dominację lokali gastronomicznych lub usługowych.

czytelnictwo. Niekiedy oferta instytucji ulega na tyle wyrazistemu rozbudowaniu, że zaczyna funkcjonować niczym centrum kultury, którego biblioteka jest tylko jednym z elementów. Zainicjowanie podróży do danego miejsca tylko ze względu na ofertę biblioteki (a więc traktowanie danej biblioteki jako głównej atrakcji turystycznej, będącej najważniejszym celem podjętego przemieszczenia się) dotyczy raczej wąskiego grona miłośników tego typu placówek. W większej mierze biblioteki funkcjonują jako elementy zagospodarowania paraturystycznego, które jako turyści odwiedzamy raczej „przy okazji”, aby zrealizować pewne potrzeby lub zobaczyć ciekawe miejsce.

Tym artykułem chcielibyśmy również zachęcić wszystkich do wcielenia się czasem w rolę turysty w swojej małej ojczyźnie. Pozwoli to odkryć atrakcje zupełnie nieznane lub kojarzone jedynie ze słyszenia. Jednym z nich może być biblioteka – zarówno ta najbliższa, jak i bardziej oddalona od naszego domu, np. znajdująca się w sąsiedniej dzielnicy czy nawet innej miejscowości. Poprzez ten artykuł chcemy przyczynić się do przełamania stereotypów dotyczących biblioteki, które bywają postrzegane dość często jako tradycyjne wypożyczalnie i czytelnie. Naszym zdaniem biblioteki wpisują się myśl koncepcji trzeciego miejsca¹⁴, gdyż stanowią neutralną przestrzeń publiczną poza miejscem pracy i środowiskiem codziennego życia (mieszkania), gdzie nie wykonuje się rutynowych czynności związanych głównie z obowiązkami. Biblioteki niewątpliwie mogą funkcjonować jako przestrzeń spędzania czasu wolnego, wypoczynku i spotkań. Wzmacniają również poczucie przynależności do konkretnej społeczności.

Oferta polskich bibliotek staje się coraz bogatsza i bardziej urozmaicona. Przyczynia się do tego m.in. Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0, dzięki któremu wiele bibliotek uzupełniło księgozbiór o nowości wydawnicze, unowocześniło infrastrukturę, zakupiło nowe wyposażenie oraz uatrakcyjniło ofertę organizowanych wydarzeń. Zarówno wspomniane wyniki ewaluacji po pierwszym roku realizacji NPRCz 2.0, jak i dotychczas wdrożone działania pokazują, że program ten spełnia swoją rolę i jest potrzebną inicjatywą. Biblioteki stają się coraz bardziej atrakcyjnymi centrami dostępu do kultury, a w ich ofercie każdy znajdzie coś dla siebie – również turyści.

Spis literatury:

- *Jahresbericht 2019* – Österreichische Nationalbibliothek, Wien
- *Jahresbericht 2022* – Österreichische Nationalbibliothek, Wien
- Kobylińska U., 2011, Współczesne wyzwania dla miejskich samorządów w zakresie kreowania wizerunku, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 663, „Ekonomiczne Problemy Usług” nr 75, s. 61-71
- Kowalczyk A., Derek M., 2010, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Miedzińska M., Tanaś S., 2009, *Atrakcyjność turystyczna polskich bibliotek*, *Turyzm*, 19/1-2, s. 73-80
- Płocka J., 2002, *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, cz. I, Biblioteka CKU, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Toruń

Źródła internetowe:

- *Návštěvnost turistických cílů 2019, 2020*, CzechTourism, Praha

¹⁴ Pojęcie trzeciego miejsca wyróżnił pod koniec lat 80. XX wieku amerykański socjolog Ray Oldenburg. Traktował je jako sferę nawiązywania i podtrzymywania więzi międzyludzkich.

<https://praguecitytourism.cz/en/our-services/statistics/visitor-statistics-for-prague-heritage-sites-14844> (data dostępu: 09.12.2023)

- Springer F., 2016, *Biblioteka, do której wpuszczono park, rzekę i kawałek opolskiej starówki* <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,152121,20991043,biblioteka-do-ktorej-wpuszczono-park-rzeke-i-kawalek-opolskiej.html> (data dostępu: 12.12.2023)
- Wojtczuk M., 2023, *Miał być kicz, jest nowa ikona Warszawy. To budowla przez duże B, która wyprzedziła epokę* - <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,29706727,ten-budynek-mowi-nam-bardzo-pochlebne-rzeczy-o-nas-jako-spoleczenstwie.html> (data dostępu: 09.12.2023)
- <https://archiwum.cieszyn.pl/?p=articlesShow&iArticle=10646&iCategory=3243> (data dostępu: 12.12.2023)
- <https://biblioteka.gliwice.pl/filia/biblioforum/> (data dostępu: 11.12.2023)
- <https://failteireland.ie/Research-Insights/Activities/visitor-numbers-to-attractions-dashboard.aspx> (data dostępu: 09.12.2023)
- <https://geoportal.zamek-lancut.pl/zamek/rzuty-kondygnacji-zamek/zamek-i-pietro/biblioteka/> (data dostępu: 12.12.2023)
- <https://libraryplanet.net/> (data dostępu: 12.12.2023)
- <https://mbp.lublin.pl/archiwum/594-bioteka-juz-otwarta> (data dostępu: 11.12.2023)